

A jogtudomány hatása a joggyakorlatra

Sándor István

Prof. dr., DSc, tanszékvezető, egyetemi tanár
Magyar Tudományos Akadémia doktora,
Eötvös Loránd Tudományegyetem,
Állam- és Jogtudományi Kar
sador.istvan@ajk.elte.hu

A gyakorló jogász jogkeresése mindennapos dolog, egyrészt a konkrét ügy tényállásához kapcsolódó jogszabályok feltárása érdekében, majd az általa elbírálandó ügyben figyelembe veendő jogi álláspontok megkeresése céljából. A jogszabály értelmezése ebben a folyamatban elkerülhetetlen. E folyamat kiinduló pontja a tételes jogszabály. A jogszabály megalkotása során a jogalkotó különböző megközelítéseket alkalmazhat, így a jogszabály lehet végletekig kazuisztikus (például az 1794. évi porosz ALR), teljesen zárt, szinte matematikailag felépített rendszerű (például a német BGB), vagy akár a bírói mérlegelésre jelentős teret biztosító (például svájci ZGB). Míg az absztrakt szabályozás előnye, hogy a jogalkalmazás során az egyes jogtételek az adott társadalmi és gazdasági környezetben eltérően értelmezhetők, addig a kazuisztikus szabályozás sokszor a kiszámíthatóságot biztosítja.

A jogtudomány és a joggyakorlat interakciója

Egyértelmű jogszabályok nem minden esetben állnak rendelkezésünkre, illetve a jogi normák megalkotását követően sokszor annak tartalma átalakulhat, a változó társadalmi és gazdasági viszonyok között módosulhat. Különösen igaz ez azokra a szabályokra, amelyek metajurisztikus utalásokat is tartalmaznak (például jó erkölcs, szakmai szokás, szokásos mértékű ajándékozás stb.). Ilyen esetekben a jogszabály változása nélkül a gyakorlat a megváltozott környezetben is alkalmazni tudja ezeket a jogi normákat. A jogszabály értelmezését segíti elő a jogalkotói értelmezés, illetve az egyes jogszabályok indokolása. Ezt a folyamatot követi a bírósági gyakorlat áttekintése, az esetjog vizsgálata, valamint a jogtudomány eredményeinek áttekintése. Ez utóbbi kettő szoros összefüggésben áll egymással.

A bírósági gyakorlat a változó társadalmi és gazdasági igényeknek megfelelően átalakíthatja egyes jogtételek, jogintézmények gyakorlatát. A jogtudományi

monográfiák, kézikönyvek, kommentárok, tudományos közlések támaszkodnak a bíróságok jogfejlesztő tevékenységére. A kontár szerződéseket például a bíróság gyakorlat az 1970-es és 1980-as években a régi Ptk. 200. § (2) bekezdése alapján, mint jogszabályba ütközőt semmisnek minősítette (lásd ehhez BH 1978/72., 1980/469., 1986/144.). A Legfelsőbb Bíróságon 1993 szeptemberében tartott tanácskozás (Bírósági Határozatok 1993/12. számának Fórum rovata) alapján azonban a megváltozott gazdasági környezetre tekintettel a bírósági gyakorlat ezeket a szerződéseket a hibás teljesítés, a szavatosság szabályai szerint bírálta el, ami a vállalkozás szabadságának kiterjesztéséhez járult hozzá. Szintén jelentős változási tendenciát fedezhetünk fel arra vonatkozóan, hogy a régi Ptk. 201. § (2) bekezdésében szabályozott szolgáltatás és ellenszolgáltatás közötti feltűnően nagy értékkülönbség a bírósági gyakorlatban feltűnően nagy értékaránytalanságra módosult és a bírósági gyakorlatnak megfelelően kerültek az új szabályai a jelenleg hatályos Ptk.-ba. A bírósági gyakorlat változásait a jogi szakkönyvek és a jogtudomány is megfelelően alkalmazta a jogszabályok értelmezése során.

A jogtudomány szerepe a joggyakorlat alakításában

A másik oldalról megközelítve a kérdéskört azt állapíthatjuk meg, hogy a bíróságok és a bírák is azok közé tartoznak, akik egy-egy ügyben a joghézagok kitöltése során a jogtudomány eredményeire támaszkodnak. Számos példát lehet felhozni arra, amikor a bíró akár hivatkozás nélkül veszi figyelembe a jogirodalomban megjelent álláspontot, vagy akár kifejezetten meg is jelöli azt a határozatában, amikor egy-egy jogtudós, egy-egy meghatározó kézikönyv, szakcikk, tanulmány eredményeit használja fel. Ennek bemutatására – a terjedelmi keretetekre figyelemmel – három példát szeretnék említeni.

A jogirodalomban a váromány fogalmát gyakran használják, de ennek konkrét jelentése jogszabályi szinten nem került meghatározásra. A bírósági gyakorlatban ezt a terminust úgy töltötték meg tartalommal, hogy a 20. század elejei magánjogi dogmatikai alapokhoz nyúltak vissza. A Legfelsőbb Bíróság eseti döntésében kimondta, hogy az öröklési szerződésben megjelölt örökös (kötelezett) halála folytán az öröklési szerződés nem szűnik meg, a szerződéses örökös jogutódjaira a tartási (életjáradék fizetési) kötelezettség a váromány fejében átszáll, ha a jogelőd által nyújtott tartás értéke a váromány értékét nem éri el (BH 1985/20.). A Legfelsőbb Bíróság nem magyarázta külön a váromány szó jogi tartalmát, azt egyértelműnek tekintette. Ezt a gyakorlatot követi számos további eseti döntés (lásd BH 1988/352., 1989/111., 1999/116., 2002/58., 2009/78),

illetve a várományt más függő jogi helyzetekre is alkalmazzák, például belterületi földterületért járó részesedés, MRP esetében a társasági részesedés, önálló kereskedelmi ügynöki jutalék vonatkozásában (lásd BH 1995/298., 2004/419., 2008/304., 2010/220, EBH 2004/1043., 2008/1792., 2009/2058.). Az Alkotmánybíróság számos határozatában szintén alkalmazza a váromány kifejezést, rámutatva arra, hogy a váromány esetében ugyan függő jogi helyzet áll fenn, azonban az már a jogosult akaratán kívüli okból nem vonható el (36/1998. [IX. 16.] AB határozat.). A váromány fogalmának jogi tartalmára nézve az 51/2007. (IX. 15.) számú AB határozat adott egészen részletes eligazítást, amikor Szladits Károly művére hivatkozva leszögezte, hogy *„a váromány a szó legtágabb értelmében olyan jövőbeli jogszerzést lehetővé tevő függő jogi helyzet, amelyben a jogszerzés feltételei részben megvannak, míg további feltételei a jövőben vagy bekövetkeznek, vagy sem. Szűkebb értelemben várományon valamely alanyi jog megszerzésének jogilag biztosított lehetőségét értjük, amelytől a várományost az ellenérdekű fél önkényesen nem foszthatja meg”* (Szladits, 1933). Az Alkotmánybíróság 103/2010. (VI. 10.) számú határozata szó szerint átveszi a korábbi határozatban kifejtetett indokolást.

A közrend kifejezés számos jogszabályban megtalálható, azonban konkrét definíciót vagy legalább körülírást a jogi normákban nem találunk erre vonatkozóan. A joggyakorlatban a közrend fogalmát a választottbírói határozatok érvénytelenségének megállapítása iránti perekben gyakran alkalmazzák. Ilyen esetekben mára már általánossá vált, hogy a Mádl Ferenc és Vékás Lajos professzorok által írt, a *„Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga”* című, több különböző kiadónál is megjelent műre hivatkoznak a közrend fogalmának tartalmi elemei kapcsán. A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint: *„a magyar jogirodalomban elfogadott meghatározás szerint a közrend tartalma nemcsak az alkotmányban lefektetett elveket és a feltétlen alkalmazást kívánó törvényeink célját védi, hanem politikai célkitűzéseinket, erkölcsi eszméinket is”* (ezzel kapcsolatban Réczei László művére hivatkoznak – Réczei, 1961). A Legfelsőbb Bíróság rámutat arra, hogy a közrend lényege, hogy a fogalma alá vonható intézményeket és elveket a jog feltétlenül meg kívánja védeni, érvényre akarja juttatni. E tekintetben arra az álláspontra jutnak, hogy *„a közrend egyébként tartalmában változó kategória; időben és térben egyaránt mindig az adott gazdasági-társadalmi berendezkedés és a politikai-erkölcsi befogás függvényeként értelmezhető [...] Nincs azonban egyértelműen kialakult jogirodalmi álláspont arra vonatkozóan, hogy melyek egy jogi norma feltétlen alkalmazást kívánó – imperatív jellegű – kritériumai, vagyis hogy mely jogszabályokat kell feltétlen alkalmazást kívánó természetűeknek tekinteni. A legelfogadhatóbb álláspont szerint azok a jogszabályok imperatív jellegűek, amelyek*

közvetlenül szolgálják és védik a gazdasági-társadalmi rendnek – többségükben az alkotmányban is kifejezett – alapjait. Kétség esetén az illető jogszabály céljából kell kiindulni” (Mádl & Vékás, 1992). „*A közrend lényegéről, tartalmáról kialakult, fent ismertetett jogirodalmi álláspontot elfogadva a Legfelsőbb Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a közrend fogalma nem szűkíthető le az alkotmányban meghatározott garanciális szabályok vagy alkotmányos alapjogok és kötelezettségek sérelmére”* (BH 1997/489.). A Legfelsőbb Bíróság a közrend fogalmának és tartalmának meghatározása során a szakirodalom kiterjesztő megközelítését fogadta el. A határozatot követően a bírósági gyakorlat számos esetben ezt a logikai gondolatmenetet követte, és a BH 2010/191, EBH 2009/1969., BH 2003/127, EBH 1999/37. számú eseti döntések szintén erre a műre hivatkozva alkalmazták a közrend fogalmát, valamint a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett működő Választottbíróság 1997/10. határozata is számos helyen szó szerint idézi azt.

Zlinszky János alkotmánybíró különvéleménye (15/1993. [III. 12.] AB határozat) Grosschmid Bénire utal, amikor az állam felelősségét határozza meg az ingatlan tulajdonjogának közhiteles nyilvántartása tekintetében: „*A tulajdon valamely dolgon, vagyontárgyon fennálló abszolút, az állam által biztosított hatalmi helyzet, amely (Grosschmid megfogalmazása szerint) magában foglalja közjogi vonatkozásban azt az állami kötelezettséget is, hogy az ingatlan tulajdonát a nyilvántartásban az anyagi jogi helyzetnek megfelelően kell szerepeltetni”*.

A tisztességtelen verseny nem csak közveszélyes, hanem társadalom és nemzetellenes is, állapítja meg Kuncz Ödönre és Balázs P. Elemérré hivatkozva Lenkovics Barnabás alkotmánybíró különvéleményében (19/2009. II. 25. AB határozat): „*A verseny tisztaságához fűződő közérdek védelme nem újkeletű a magyar jogrendszerben, annak fontosságát a tisztességtelen versenyről szóló 1923. évi V. törvénycikk magyarázatában Kuncz Ödön és Balázs P. Elemér is hangsúlyozták: »A törvény a tisztességes kereskedő eljárását, szokásait, erkölcsét sűríti jogszabállyá, amidőn azokat minden egyes kereskedőre egyaránt kötelezőkké teszi. [...] Mindenekelőtt azért kell kikapcsolni a tisztességtelen eszközöket, mert az olyan kereskedő, aki tisztességtelen eszközökkel erősíti meg a maga pozícióját, rendszerint valamennyi tisztességesen dolgozó versenytársát megkárosítja. A tisztességtelen verseny tehát közveszélyes. Emellett szükségesé teszi az oltalmat az a fontos körülmény is, hogy ha megengedjük vagy elnézzük a kereskedelmi versenyben a tisztességtelen eszközök alkalmazását, ezzel megmértelyezzük magát a kereskedelmi foglalkozást is; kiirtjuk a tisztességes boldogulás lehetőségébe vetett hitet. Mert ha a tisztességes kereskedő nem részesül a tisztességtelen versennyel szemben a kellő oltalomban, az elé a kínos alternatíva elé állítódik, hogy vagy tönkremenjen, vagy maga is a tisztességtelen*

eszközök alkalmazásához folyamodjék. [...] Nem szorul bővebb magyarázatra, hogy a tisztességtelen verseny nem csak közveszélyes, hanem társadalom- és nemzetellenes is. Ezek az érvek ma is, alkotmányos érvekként is felhívhatók”.

A Belügyi Szemle küldetése

A fenti néhány példa alapján látható, hogy jelentős felelőssége van a jogtudománynak abban, hogy a joggyakorlat számára is támaszt, iránymutatást, segítséget nyújtson a mindennapi életben gyakran felmerülő jogértelmezési problémák megoldása érdekében. A Belügyi Szemle szerepét és jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy ebben magas színvonalon közvetítő szerepet biztosít, és ezáltal a joggyakorlat kiszámíthatóságát, vagyis a jogbiztonságot erősíti.

Felhasznált irodalom

Mádl F. & Vékás L. (1992). *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*. Nemzeti Tankönyvkiadó.

Réczei L. (1961). *Nemzetközi magánjog*. Tankönyvkiadó Vállalat.

Szladits K. (1933). *A magyar magánjog vázlat*a. Grill Károly Könyvkiadóvállalat.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Sándor I. (2022). A jogtudomány hatása a joggyakorlatra. *Belügyi Szemle*, 70(11), 2399–2403.
<https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.11.49>